

šeno ve filosofii starověké, stanovisko neosvědčivší se a proto opuštěné.

Co zde napsáno, jest jen stručně nadhozeno, aby bylo naznačeno, jak třeba se dívat na pokusy, učinit z theismu vědeckou hypothesu.

Je-li vědou pouze věda popisná, věda experimentální, ať přírodověda nebo psychologie, pak ovšem nelze mluvit o theismu jako *vědecké* hypothesy.

To je však stanovisko jen pozitivistické, a jsou celé směry jiné, které toto stanovisko nesdílejí. A právě v moderní vědě opouští se stanovisko čistě pozitivistické a uznáváno jest stanovisko širší. Vědou nazývá se a uznává se i filosofie, ovšem že založená na odborných vědách, ale nezůstávající při nich, postupující na základech věd odborných a *spekulace* dál a vnikající skrze jevy v říši jsoucna transfenomenálního. Vždyť jevy nejsou objektivním jsoucnem, jsouce zbarveny subjektivně a vznikající působením subjektu jako jeho reakce na působení transsubjektivna. Pak ovšem, uznáváme-li filosofii a metafysiku jako její oddíl za vědu, třebaš jen relativně pravdivou a nečinící si nároku na absolutní pravdivost a neomylnost, pak ovšem, pravím, je naprosto dobře možno theism zvat vědeckou hypothesou. Hypothesou, která nezmění se nikdy ve vědecky dokázanou pravdu, která však zůstane právě — vědecky mluveno — hypothesou, postulátem, nábožensky pak řečeno — vírou, předmětem víry.

Jest snad více pravdou, než co dá se stringentně, přesně, nepochybně vědecky, experimentem ve smyslu pozitivismu, dokázati.

Že věda, ani moderní, není v rozporu s theistickou vírou, že výtěžky moderní vědy nezvrátily theism, že tedy opravdový moderní vědec může a smí býti theistou, pro to mluví již ten fakt, konstatovaný drem Zbořilem v úvodu, že totiž celá řada filosofů a theologů, i současných myslitelů, hlásí se k theismu. Což všichni ti myslitelé jsou nevědečtí? To zdá se přec jen nepravděpodobno. Nad tím dlužno se zamyslit, proč ti mužové-myslitelé jsou theisty? Mají pravdu ti myslitelé, když považující se za vědce, jsou theisty? Či má pravdu Zbořil, když praví, že theism není vědeckou hypothesou? (Pokračování.)

Kvasnica:

NEJASNÉ POJMY V MORÁLCE.

Podle učení scholastiků a theologů katolické církve je normou ethickou shoda s rozumem. Jenže náš rozum nezná dokonale účelu světa, účelu lidstva, účelu jednotlivých lidí, aby mohl vyřešiti všechny otázky ethické, které se mohou položit. K jakému cíli má dospěti lidstvo jako celek? Co je prostředkem k to-

muto cíli? Jakou cenu má život nahodilého jedince? Jakým činitelem je v celku? Má žena stejnou cenu jako muž, poustevník jako kazatel, řemeslník jako učenec? Na tyto otázky a na mnohé podobné je nesnadno odpovědět, a přece odpověď na ně by teprve určila skutečné poměry a co k tomu sluší.

Rozum uznává, že jakýsi pořádek těchto věcí jest objektivní, ale nedovede ho určit. Žádá však, aby se jím řídila vůle aspoň v tom, co jí ukazuje: že máme více milovati toho, kdo je větší lásky hoden, že nemáme svěřovati náhodě dosažení žádoucího cíle, můžeme-li je zaručiti soustavným přičiněním, že i lidstvo jako celek má k poznanému cíli spěti organizační práce, ne výslednicí neuspořádaných, protichůdných snah, vládě rozumu se vymykající.

Kdo pak nemá dostatečného základu pro poznání, čeho pořádek vyžaduje, žádá, aby se vůle řídila úsudkem pravděpodobným. Volí se to, co je pravdě podobnější, i když je dovoleno přidržeti se mínění méně pravděpodobného (jen ne nerozumného), když ukládá menší obět. To není ani tutiorism ani aequiprobabilism ani probabilism, ale je to to, co jak zdravý rozum, tak dokonalý rozbor pojmů stanoví.

Je přemnoho takových otázek, kde aspoň dosud není vyšetřeno, co objektivně sluší: pokud se má každý starati, aby jeho sil a jeho nadání bylo využito; jaké právo má, aby se překážek, které se tomu staví v cestu, zbavil; smí-li se někdo zbaviti sil, kterých nemůže užiti; smí-li nevléčitelný mrzák neb umírající nebožák, jenž se může jen cvičiti v trpělivosti, zkrátiti své utrpení; je-li lépe dopřáti svým smyslům požitky závadný třebaš po stránce hygienické (jako kouření) nebo společenské (t. j. se zarmoucením jiných spojený), aby duševní celek harmoničtěji sladěný byl výkonnější, či držeti své smysly dokonale na uzdě a dopřáti jim ukojení jen v součinnosti s účelnými výkony vůle; pokud se smí méně zdatný dáti do služby zdatnějšímu; pokud lze ethicky převzít za někoho zodpovědnost; pokud jsme povinni vzepřítí se rozkazům ethicky nedokonalým; pokud poddaní jsou povinni poslušností k vůli pokoji a k vůli pořádku, směřujícímu k cíli morálně indiferentnímu a nám samým lhostejnému; pokud je dovoleno k vůli sebezapírání podrobiti svou vůli druhému; pokud je každý povinen své dobré vlastnosti odevzdati potomstvu, a pokud si může dovoliti celibát, i když jim snad vymře rod obdařený vzácným nadáním; zda bližním je tělesný bratr zvrhlý a zločinný, jenž si přeje, abychom se s ním bavili, či bohatý zákazník, jemuž nikdo kromě nás nemůže posloužiti; sluší-li obětovati svůj život za někoho, kdo je zdatnější, ale méně ctnostný než my; žádá-li naši pomoci spíše větší subjektivní bolest či větší objektivní potřeba; má-li se lidská společnost zbaviti zločinců a bezbožníků či vynaložiti všecko psychologické umění, aby je obrátila; má-li zameziti rozplozování lidí fysicky neduživých, i když duševně vynikají, má-li obětovati

život matky, od níž lidstvo nemůže již nic očekávat, či život dítěte, z něhož snad vyroste velký dobrodinec lidstva.

Není divu, že se hledá pro takové problémy řešení v zjevení. Jenže ani Písmo nepodává žádoucích předpokladů. Je tu ovšem důtklivé připomenutí v podobenství o pěti hřivnách. Ale je tu i zákaz brániti se (Mt. 26, 52; Lk. 6, 29) aktivně (pasivně ne: Mt. 10, 17, 23) a příkaz dobře činiti těm, kteří vás nenávidí (Mt. 5, 44). Ani Kristus podle evangelií nepostupoval vždy stejně (Mt. 15, 26).

Nezbývá než se tu držeti pravděpodobností, a co moralisté zakazují na základě nedomyšlených teorií nebo předsudků, nemůže míti platnosti.

Takový jest úsudek o nedovolenosti odebrání plodu, ač se děje s úředním svolením; důvod, že se nesmí činiti zlé k vůli dobrému účinku předpokládá, že stát nemá práva nad životem lidským kromě zločinců a nepřátelských vojáků; čím se to dokáže? Rovněž úsudek o nedovolenosti ukojení pudu pohlavního kromě činnosti rozplozovací; vyloučí-li se tento účel, bez toho přírodou samou často vyloučený, sleduje se jiný rozumem neodporující. Ani o polygamií neusuzuje se s kompetentností; prý to byl v St. Z. ústupek od mravní dokonalosti.— ale což, je-li snad vzhledem k cíli lidstva důležitější zploditi tolik schopných lidí, kolik možno, než vyhověti ženské výlučnosti nebo zabrániti nesváry? Římské pojetí manželství jako smlouvy převzaté od moralistů je pochybené; ať si co slibují nebo ne, jsou povinni před svědomím spolu vychovávatí své děti a prokazovatí si navzájem lásku jako k nejbližšímu bližnímu; a jen takovýmto juridismem lze vysvětliti oceňování svazku zákony nezakázaného, ale nechráněného jako mravně závadného; tyž juridism se pak jeví v rozrušování manželství právně neplatných, ale jako svazek manželský nezakázaných, i když tu jsou děti, a v důrazu, který se klade na debitum conjugale, jako by jiné skutky lásky k bližnímu, které se na oně „smlouvě“ nezakládají, byly méně povinnými, a jako by hřích proti tomu byl v tom, že se zkracuje manželské právo na něco jinak nedovoleného a ne v tom, že se kalí dobrý poměr pro trvání svazku potřebný.

Hledáme-li u římských moralistů poučení o rovném právu dospělých občanů (democracii), o rovném právu a rovné povinnosti manželů (emancipaci a zásadě: mulier sanctificatur per virum), o rovném právu lidí zdatných a mrzáků (zásadách eugeniky), o rovném právu všech na ukájení životních potřeb, právu majetkovém a zásadě soutěže (socialismu, komunismu), o jednotné organizaci lidstva (kosmopolitism, Walter Ayles), nedostane se nám ani rozboru základů různých teorií, tím méně bezpečně odůvodněných rad a předpisů. Ale z toho se lidé nezpovídali a snad dosud nezpovídají, a římská morálka vyrostla z kasuistiky. Tím větší úkol nás čeká, chceme-li vésti svědomí jednotlivců a vychovávatí veřejné mínění.